

PAPER DETAILS

TITLE: YUNAN ADALARINDAKI ESKİ TÜRK VARLIGININ EDEBÎ İZLERİ I: MIDILLİ

AUTHORS: Mehmet Turgut BERBERCAN

PAGES: 13-32

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/180146>

Yunan Adalarındaki Eski Türk Varlığının Edebî İzleri I: *Midilli*

Mehmet Turgut BERBERCAN*

Özet

Bu makalede, Osmanlı İmparatorluğu idaresinde yaklaşık 450 yıl boyunca Türk hakimiyetinde kalmış Midilli adasında bulunan ve Türk varlığının birer izi olarak varlığını devam ettiren filoloji, tarih, edebiyat, halk bilimi, mimarî vs. açısından ortaya çıkarılıp incelenmeye muhtaç kültür yadigarları hakkında bir inceleme yapılmış; birçoğu 2013 ve 2014 yıllarında yapılan seyahat notlarına dayanan çalışmada, günümüzde Midilli’de halen ayakta durarak Türklüğün millî mirasını, adadaki kültür izlerini örnekleyen değerlere resimler ve belgeler sunularak dikkat çekilmiştir. Bu noktada, bir araştırma projesi olarak seri makaleler halinde neşredilecek olan çalışmaların birincisi olan makalede, Doğu Ege’deki Yunan adalarından en büyüğü olan ve Türk varlığının edebî izlerinden önemli örnekleri kültür mirası içinde korumaya devam etmesi itibarıyla Midilli adası çeşitli yönlerden mercek altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Midilli, Türkler, Dil, Edebiyat, Tarih.

Literature Traces Of Old Turkish Existence In Greek Islands I: *Midilli*

Abstract

In this article, a research is made on the traces of cultural values of Turkish existence are in need of searching out and analysing from the point of philology, history, literature, folklore, architecture etc. in the island Lesvos which was dominated by Turks of Ottoman Empire for 450 years. Presently standing cultural values exemplifying the traces of Turkish culture and national heritage of Turks of Lesvos are pointed out with the enclosed pictures and documents in this article which is basically based on the notes taken during the research travels in the years 2013 and 2014. On this point, as a research project, series of articles will be published and as first article of the series in this article, Lesvos the biggest island of East Aegean region is examined from various angles in respect of reserving important examples of literal traces of Turkish existence in cultural heritage of the island.

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Eski Türk Dili Anabilim Dalı Başkanı. mtberbercan@karatekin.edu.tr

Key Words: Midilli (Lesvos), Turks, Language, Literature, History.
Giriş: Midilli Adası'na Genel Bir Bakış

Antik çağlardan bu yana bir çok tarihî hadiseye sahne olan Midilli adası, II. Murad döneminde vergiye bağlanmış ve sonrasında Fatih Sultan Mehmed'in 16 Eylül 1462'deki fethiyle yaklaşık 450 yıl sürecek Türk hâkimiyetine kavuşmuştur. Kaptanpaşa eyaletinin bir sancağını teşkil eden Midilli, bu tarihten itibaren bir Türk yurdu haline getirilmiş ve Türk nüfusu 20. yüzyılın başlarına kadar sayısı artan miktarda adadaki varlığını devam ettirmiştir. Balkan Savaşı'nda, 1913'te Yunan ordusunun savaşmadan adaya girişiyle birlikte Midilli'deki Türk hakimiyeti son bulmuş, adadaki savunmasız Türk halkına o dönemdeki Yunan idaresince yapılan mütecaviz harekâtlar, toplu kıyımlar neticesinde Türk nüfus adadan gitmeye mecbur bırakılmıştır. 1922'de yapılan mübâdele ile adada kalan az sayıdaki Türk de Anadolu'ya göçmüştür. Bugün Midilli'de yerleşik bir Türk nüfusu bulunmamaktadır; fakat kökeni Türk olan bazı aileler bilinmekteyse de asimile oldukları Rumca konuşup yazdıkları, Rum isimleri olarak Türk-İslam geleneklerini unuttukları tespit edilmiştir. Adadaki muhtelif köy ve şehirlerde, özellikle adanın baş şehri hüviyetinde bulunan ve adaya ismini veren *Mytilene* (~ *Midilli*) şehrinde, Osmanlı Devleti tarafından yaptırılan bugün istifadeye kapalı ve restore işlemine muhtaç bulunan cami, çeşme, hamam gibi çeşitli yapılar vasıtasıyla Türklüğün adadaki izlerini açık bir şekilde müşahade etmek mümkündür.

Harita I: Yunan Turizm Dairesi'nin Midilli (Lesvos) Haritası (www.geopsis.com)

Osmanlı döneminde Midilli'nin sebze ve meyve üretimi bakımından zenginliği ile "Osmanlı'nın Bahçesi" olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Toprakları oldukça verimli olan ve orman arazisinin bolluğu ile "yeşil ada", "zümrüt ada" olarak anılan Midilli'de balıkçılık (özellikle Kalloni körfezinde sardalya balıkçılığı, tuzlu balık konservesi ve salamura su ürünleri üretimi), hayvancılık (adada beyaz peynir [*feta*], kaymak ve manda yoğurdu üretimi), Türk sözcüğü *manda*'dan adı geldiği kasaba meydanındaki turizm tabelasında yazdığı şekilde, Mandamadhos kasabasında yoğun olarak yapılmaktadır) ve tarım (tabii ve ağırlıklı olarak zeytin ve zeytinyağı üretimi) çok gelişmiştir. Doğal zenginlikleri ve tabiat güzellikleriyle Midilli'yi Ali Fuad veciz bir ifade ahengi içinde şöyle tanımlamıştır (Ali Fuad, 1338; Yeneroğlu Kutbay, 2005: 125): "*Nasıl ki Rodos Bahr-i Sefid'in murassa (kıymetli taşlarla bezenmiş) bir tablosu, Sakız muattar (kokulu) bir buketi ise Midilli de, behiştî temiz bir havanın, semiz bir toprağın, yetiştirdiği feyzâ-feyz ezhâr (çiçekler) ve esmârdan (meyvalar) mürekkebedi' ve bî-nazîr çelenkeler içinde o levhanın altın çerçevesi, o demetin gümüş vazosu*".

Adadaki Rumların bazılarının özellikle soyadlarında Türk isimlerine rastlanmaktadır. Örneğin, Mandamadhos kasabasındaki tipik Türk kahvehanelerini andıran bir kahvehanede tanıştığımız soyadında *kara* sözcüğü geçen ve balıkçı babasının yüzünün esmerliği nedeniyle bu soyadını taşıdığını anlatan 70'li yaşlarındaki Nikolas Karanikolasis, adalı bazı Rumların isimlerinde Türkçe kökenli kelimelerin bulunduğu dikkat çekmiştir.

Tarih boyunca zeytinyağı (Osm. *revgan-ı zeyt*) üretiminin Ege'deki en büyük merkezi olan Midilli'den gelen Rumların Ayvalık (Kidonia)'ı kurmaları, 17. ve 18. yüzyıllarda Batı Anadolu zeytinciliğine yeni ufuklar açmıştır (bkz. Arıkan, 2006: 6). Midilli, diğer Yunan adaları içinde yüzölçümü bakımından 3. en büyük ada olup ekonomik anlamda, özellikle ziraî olarak Yunanistan'daki en zengin kaynaklara sahip olan adadır (ayrıca bkz. Darkot, 1971). İçme suyu kaynaklarının yüksek kalitede olması ve büyük ihtimalle bu sebebe bağlı olarak, Yunan rakısının (Uzo) Yunanistan'da üretildiği en önemli merkezdir. Ege'deki en sık meşe ve zeytin ormanlarına bu adada tesadüf olunmaktadır. Yunanistan'ın Limni ve Bozbaba adalarının içinde bulunduğu Lesvos idare birimi içinde merkez ada konumunda olan Midilli, Osmanlı döneminde Sakız, Sisam, Ahikerya gibi diğer adalarla birlikte Saruhan adaları olarak anılan (Doğu Sporatlar) ada grubu içinde yer almaktaydı.

Pirî Reis, Midilli ve civarındaki sahillerle ilgili denizcilik açısından bugün de geçerli pek çok önemli bilgi kaydetmiş, ada sahillerini ve

Anadolu'nun Kuzey Ege kıyılarını gösteren bir harita çizmiştir (Piri Reis, 1973: 143-152; harita için bkz. 153; ayrıca bkz. Harita II)

Harita II: Piri Reis'in Anadolu'nun Kuzey Ege Kıyıları ve Midilli Adası Haritası (www.tarihvedenediyet.org)

II. Abdulhamid'in anayasa komisyonunda üye bulunan büyük Türk şairi ve mütefekkiri Namık Kemal, padişah aleyhinde söylendiği düşünülen bir beyti mecliste okuması nedeniyle 6 ay hapis cezasına çarptırıldı. "Bir şey ikilendi mi, muhakkak üçlenir de" anlamına gelen bu Arapça beyit vasıtasıyla Sultan Abdülaziz ve V. Murad'ın tahttan indirilmesinin ardından II. Abdülhamid'in de tahttan indirilebileceğini telmih ettiği öne sürülmüştür (bkz. Akün, 2006). Her ne kadar bu 6 aylık ceza hükmü bozularak bir çeşit sürgün cezası olarak önce Girit'e gönderilmek istenmişse de kendi isteğiyle sürgün cezasını Midilli'ye aldırılmış, ceza müddeti olarak 2,5 yıl adada ikâmete mecbur bırakılmış; fakat bu süre sonrasında 1879'dan 1884'e kadar sürecek olan mutasarrıflık görevine atanmıştır. Bu dönemde Namık Kemal adada birçok ilkokul açtırmış, Müslüman Türk halkının refah seviyesini ve yaşam standartlarını yükseltmeye çalışmıştır. Ege adalarında yaşayan Türklerin sorunlarını merkezî idareye anlatan bir rapor hazırladığı ve bu rapor vasıtasıyla *Nişan-ı Osmanî* ile ödüllendirildiği bilinmektedir. En meşhur şiirlerini, örneğin *Murabba*, *Vatan Mersiyesi*, *Vaveyla* ve tiyatro

eseri *Celeddin Harzemşah*'ı Midilli'de tamamladığı (ayrıca bkz. Tansel, 1955), Abdülhak Hamid Tarhan, Recaiade Mahmud Ekrem gibi edebî şahsiyetlere çeşitli tavsiye ve düşüncelerini telkin ettiği birçok mektubu Midilli'den gönderdiği ayrıca bilinmektedir (bkz. Yetiş, 1989). Adadaki kaçakçılıkla sürekli mücadele etmesi neticesinde çıkarları zedelenen bazı çevrelerin oyunuyla adadaki görevi sona erdirilmiştir.

Resim I: *Yeni Camii* (4 Eylül 2014)

Midilli'nin birçok yerinde Osmanlı yapılarıyla karşılaşmak mümkündür. Mytilene şehrinde, eski şehrin Müslüman mahallesi [Gr. *mahala*] olduğu anlaşılan Midilli kalesinin aşağı kesiminde, eski Osmanlı çarşısı görünümündeki Ermou Caddesi'nde bulunan ve adanın II. Mahmud ve sonraki dönemlerdeki en muteber Türk eşrafından Kulaksızadelerden Mustafa Ağa tarafından 1820'li yıllarda yaptırılan bugün harabe halindeki Yeni Cami ve cami külliyesi içinde bulunan medrese, caminin paralelinde bulunan Türk hamamı, aynı cadde üzerindeki Halim Paşa Konağı (şu an sergi salonu olarak kullanılmaktadır), Valide Camii (harabe halindedir), Mescit [Gr. *Metzit*] (sadece temeli durmaktadır; yıkılmıştır), Yalı Camii (kitâbesi korunmakla birlikte şu an ziraat ilaçları satan bir dükkan olarak kullanılmaktadır) ve sokak aralarındaki yıkık haldeki sokak çeşmeleri önemli Osmanlı eserleridir (bkz. Resim I, II). Birçoğunun kitâbeleri olduğu gibi yerinde duran bu yapıların hemen hemen hepsi oldukça bakımsız ve acilen restore edilmeye muhtaç vaziyettedir (ayrıca bkz. Konuk, 2008). Bugün Adliye olarak hizmet veren binanın vaktiyle Rum ve Türk öğrencilerin karma bir şekilde okudukları Midilli İdadisi, karşısındaki tarihî binanın ise Kulaksızadelerin bağışladığı ve bir süre idare merkezi olarak kullanılmış bina olduğu bilinmektedir. Bu bina, II. Abdülhamid döneminde

restore edilmiş ve genişletilerek 1892’de yeni hükümet konağı olarak hizmete açılmıştır.

Resim II: *Valide Camii* (4 Eylül 2014)

Ayrıca, Mytilene şehrine denizden girildiğinde şehirdeki denize yakın en muhkem tepe üzerindeki antik çağdan kalma ve daha sonrasında Bizans döneminde genişletilen Midilli kalesinin içinde büyük bir Osmanlı kale içi yerleşkesinin kurulduğu, kaledeki Mehmed Camii (Kale Camii) ve külliyesinin ada içindeki en eski Türk yapıları olarak karşımıza çıktığı vurgulanmalıdır (bkz. Resim III). Kale içinde Müslüman mezarlığının bulunduğu, Yunan idaresince kalenin içinde kurulmuş müzenin girişindeki mezar taşlarından oluşturulmuş kümeler halindeki istiften anlaşılmaktadır. Kaledeki Türk yapılarının kitâbeleri koruma altındadır.

Resim III: *Midilli Kalesi* (4 Eylül 2014)

Adanın diğer yerleşim birimlerinde de birçok Osmanlı yapısıyla karşılaşmaktadır. Örnek olarak, Adanın en batısındaki Sıgri (Sığrı)'de bugün kilise olarak (Azize Triada Kilisesi) kullanılan Sığrı Camii ve yakınındaki Türk hamamı; adanın en kuzeyindeki Molivos'ta, Yunan kamu binası olarak hizmete sokulan Molva Camii önemli mimarî yapılarıdır. Dikkat çekici bir diğer önemli Türk eseri de Thermi'deki Sarlıca Palas'tır. Vaktiyle adada Namık Kemal'in yakın dostu olarak bulunan dahiliye nazırlığı, büyükelçilik ve sadrazamlık görevlerinde bulunmuş Hüseyin Hilmi Paşa'nın desteğiyle yaptırılan bu konak, Yunan idaresinde bir otele dönüştürülmüş; fakat günümüzde temelinin altındaki arkeolojik miras sebebiyle çalışmaya kapalı tutulmaktadır. Ayrıca adadaki diğer küçük köy ve kasabalarda bulunan örneğin Skalochori'deki Hasan Reis Camii gibi birçok Türk eserinden söz etmek de mümkündür. Midilli'deki Türk varlığının izleri olarak ayakta duran bu yapıların birçoğunun yıkılmak üzere olduğu, sağlam olanların ise bugün inşa edilme amaçlarından farklı olarak kullanıldıkları tespit edilmiştir.

§ Midilli'nin Antik Çağdaki Mitolojik Tarihi ve Midilli Adının Etimolojik Kökeni Üzerine İlgili Çekici Notlar

Ege denizi (Adalar denizi *Arşipel*) çevresi kültürü ve tarihiyle ilgili önemli incelemeleri olan Cevat Şakir Kabaağaçlı, namı diğer Halikarnas Balıkcısı, Midilli adasının tarihi ve adanın antik çağdaki mitolojik özellikleriyle ilgili dikkat çekici bazı notlar kaydetmiştir. Kabaağaçlı'nın adadaki yerleşimin kuruluşuyla ilgili olarak belirttiğine göre, Anadolu kökenli Mirin adlı bir Amazon kraliçesi Kuzey Ege kıyılarında "Serne" adlı bir kenti zapteder. Oranın tüm erkeklerini kılıçtan geçirir. Kadın ve çocukları köle edinir. Kraliçe onlar için kendi adını taşıyan "Mirin" adlı bir kent kurar. Mirin aynı zamanda Kime, Prienne ve Pitane kentlerini, Lesbos (Midilli) adasında da "Mitolin" (yani *Midilli*) kentlerini kurar (Kabaağaçlı, 1997: 45). Kabaağaçlı'nın Midilli adasının Yunancadaki adı olan *Lesbos* ~ *Lesvos* sözcüğünün kökeniyle ilgili olarak kaydettiği başka bir notta, MÖ. 7. yüzyılda adada doğan kadın şair Saffo'nun adadaki kadınlar arasındaki seviciliğin başlatıcısı olduğu ve bu sebeple lezbiyen sözcüğünün adanın Lesbos adından geldiğini belirtmiş (*Lesb-ian* "Lesbos adasından olan?"); ayrıca Saffo'nun Midilli'de yaşadığı zamanlarda adanın dünyanın uygarlık merkezi olduğunu; o sıralarda Yunanistan'ın bir vahşet yeri, Midilli'nin ise Atina'dan ileri hatta Lidya başkenti Sardis'ten daha sefih, zevk ve eğlence düşkünü bir yer olduğunu kaydetmiştir (Kabaağaçlı, 1997: 147). Kabaağaçlı'nın notlarındaki bir diğer önemli tespit, Midilli adının MÖ. 1900'lerde yaşamış Hitit kralı *Mutallu*'dan geldiği hakkındaki ilgi çekici görüşüdür (Kabaağaçlı, 1997: 19). Bu görüş, adaya adını veren Midilli şehrinin Anadolu ile kültürel ve tarihî bağlantısının kurulması noktasında

olduğu kadar, haritaya bakıldığında adeta Anadolu'dan kopmuş birer kara parçası gibi görünen Midilli'nin de içinde bulunduğu tüm Doğu Ege adalarının kültür, tarih ve coğrafya açısından Anadolu'nun bir uzantısı hatta devamı olduğu hususunda kültür ve tarih araştırmaları açısından önemli bir ipucunu teşkil etmektedir.

§ Sonuçlar: Midilli'deki Türk Varlığının Edebî İzleri (Mezar Taşları, Kitâbeler, El Yazması Eserler, Belgeler, Vesikalar vs.)

Midilli'deki Türk varlığının ve tabii olarak Türk dili, kültürü ve edebiyatının izleri olarak pek çok yazılı eser halen korunmaktadır. Bu eserler, mezar taşları; cami, hamam, çeşme gibi yapıların kitâbeleri (bkz. Resim IV, V); el yazmaları (bkz. Ek I, II) olarak üç grupta sınıflandırılabilir.

Resim IV: *Bir Mezar Taşı* (14 Temmuz 2013)

Adadaki Türk mezarlarının birçoğunun tahrip edildiği anlaşılmıştır. Mytilene kentindeki kale içindeki mezarlığa ait taşların kale müzesinin girişinde dağınık bir şekilde istiflenerek muhafaza edildikleri tespit edilmiştir. Adadaki Osmanlı yapılarının birçoğunun üzerindeki kitâbenin korunduğu, yerlerinden çıkarılanların tekrar yapı üzerine asıldığı dikkat çekmektedir.

Resim V: Kale içindeki medresede bulunan kitâbe (14 Temmuz 2013)

El yazması eserlerin önemli bir kısmının Mytilene şehrindeki merkezî arşivde (ΓΑΚ ΑΡΧΕΙΑ Ν ΛΕΣΒΟΥ [bkz. <http://gak.les.sch.gr>]), adanın ortasındaki büyük körfeze adını veren Kaloni şehrindeki büyük manastırda (LEIMONOS [http://84.205.233.134/library/books_en.php]) tutulduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kayda geçmeyen birçok Türkçe yazmanın çeşitli köy ve kasaba kiliselerindeki kitaplıklarda mahfuz olduğu bilgisi alınmıştır (örneğin Moni Ypsilou ve Aghiasos'da bulunabileceği söylenmiştir). Merkezî arşivin müdiresiyle yapılan görüşmede tasnif edilerek kataloglanmayı bekleyen çok sayıda Osmanlı belgesinin arşivde bulunduğu ancak istifadeye kapalı olduğu; Osmanlı Türkçesi bilen personelin bulunmaması sebebiyle çok sayıdaki önemli eserin kayda geçirilemediği bildirilmiştir. Arşivdeki Osmanlı idarî belgelerinden (tapu-tahrir, vakıf, celb-mahkeme vs. defterleri) 19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar olan çok az bir kısmının bir grup üniversite araştırmacısının gayretiyle kataloglandığı ayrıca öğrenilmiştir (Katalogdan parçalar için bkz. Ek I).

Osmanlı yazmalarıyla ilgili olarak bilgisine başvurduğumuz Yunanlı tarihçi Dr. Stratis Anagnostou'dan ve Midilli Halk Kütüphanesinin (ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ) yetkilisi Maria Grigora (Μαρία Γρηγορά) 'dan öğrendiğimize göre Leimonos manastırındaki elyazmaları kütüphanesi adada bulunan tüm yazmaların toplandığı bir merkez haline getirilmiştir. Bu kütüphanedeki birçoğu hristiyanlıkla ilgili Grek harfli elyazması metin, çevrimiçi elektronik kitap olarak kullanıma açılmış; fakat koleksiyonlar halinde tutulan Arap harfli elyazmalarından bu yolla istifade edilmesinin mümkün olmadığı, manastırdaki görevli papazların bu noktada yardımcı olmadıkları söylenmiştir.

EK-I

Katalogdan alınmış örnekler olduğu gibi aşağıda sunulmuştur:

A.K.	Τίτλος	Περίοδος Χρήσης	Περιοχή	Κάτοικοι
4/1	hulasa defteri	1309-1324=1893-1908	χωριό Γέλια	χριστιανοί
4/2	Halika karyesi	1309-1322=1893-1906	χωριό Χάλικας	μουσουλμάνοι
4/3	Anemotya karyesi islami, 'adet 28	1311-1328=1895-1912	χωριό Ανεμότια	μουσουλμάνοι
4/4	Lafyona karyesinin hulasasi. 'adeti hulasa 5	1315-1328=1899-1912	χωριό Λαφιώνα	δεν καταγράφηκε η πληροφ
4/5	Filya, hıstyani	1316-1328=1900-1912	χωριό Φίλια	χριστιανοί
4/6	hulasa defteri	1311-1329=1895-1913	χωριό Στύψη	χριστιανοί
4/7	hulasa defteri	1309-1327=1893-1911	χωριό Ανεμότια	χριστιανοί
4/8	Misotob karyesinin islami ve hristyanin 5inci hulasa defteridir	1310-1313=1894-1897	χωριό Μεσότοπος	χριστιανοί και μουσουλμάνοι
4/9	Herse nahiyesinin [...] derununda, nefsi-i Herse hristyani... 'adet 2	1303-1304=1887-1888	χωριό Ερεσσός	χριστιανοί
4/10	Filya hristyani defteri, 26'	1304-1308=1888-1892	χωριό Φίλια	χριστιανοί
4/11	Filya karyesi hristyani bekayasi, 26	1313-1327=1897-1911	χωριό Φίλια	χριστιανοί
4/12	Herse karyesi hristyani defter-i hulasa 3tincti	1310-1327=1894-1911	χωριό Ερεσσός	χριστιανοί
4/13	Iskarnya	1310-1328=1894-1912	χωριό Συκαμιά	χριστιανοί
4/14	Iskarnya karyesi hıstyani hulasa 18	1304-1309=1888-1893	χωριό Συκαμιά	χριστιανοί
4/15	Arıno islami ve hristyani, 17	1309-1328=1893-1912	χωριό Αργενος;	χριστιανοί και μουσουλμάνοι
4/16	Kastaru karyesi	1309-1323=1893-1907	χωριό Σκουτάρος;	χριστιανοί και μουσουλμάνοι
4/17	Batusa	δεν καταγράφηκε η πληροφ	Βατούσα	χριστιανοί
4/18	Comlek karyesi islami hulasa defteri	1314-1327=1898-1911	χωριό Τσουκαλοχώρι;	μουσουλμάνοι

Α.Κ.	Αρ.Ταξ	Είδος Κατάστιχου	Τίτλος	Υπηρεσία	Περίοδος Χρήσης	Παρατηρήσεις
ΔΙΚ01	2.3 / 41	Βιβλίο δικαστικών κλητεύσεων του Πρωτοδικείου Λήμνου	(εξωτ) Celb defteri. Mart 1926 (εσωτ) 'Adliye ve mezahib nezaretine merbut [κενό] mahkemesi mahsus celb defteridir.	Πρωτοδικείο Λήμνου (βάση σφραγίσας)	3-1880 έως 11-1882 = mart 1296 - tesrin sani 1298	Αρίθμηση σελίδων: 1-298 Αρίθμηση καταγραφών: 1-293, 1-195 & 1-136 Δίνονται: Ονόματα διαδίκων και κλητρήων, ημερομηνία και περιληψη αγωγής, είδος εκδίκασης και αποφάσεις
ΔΙΚ02	2.3 / 26	Βιβλίο δικαστικών κλητεύσεων αστικού τμήματος του Πρωτοδικείου Λήμνου	Limni sancagi, hukuk da 'iresinin celb defteridir. Sene 1304-1305	Πρωτοδικείο Λήμνου	3-1888 έως 10-1889 = mart 1304 - tesrin evvel 1305	Αρίθμηση καταγραφών: 1-358 & 1-138 Δίνονται: Ονόματα διαδίκων και κλητρήων, ημερομηνία και περιληψη αγωγής, είδος εκδίκασης και αποφάσεις
ΔΙΚ03	2.3 / 40	Βιβλίο δικαστικών κλητεύσεων αστικού τμήματος του Πρωτοδικείου Λήμνου	-	Πρωτοδικείο Λήμνου	10-1893 έως 12-1895 = tesrin evvel 1309 - kanun evvel 1311	Δίνονται: Ονόματα διαδίκων και κλητρήων, ημερομηνία και περιληψη αγωγής,

						είδος εκδίκασης και αποφάσεις
ΔΙΚΟ 4	2.3 / 3	Βιβλίο δικαστικών κλητεύσεων αστικού τμήματος του Πρωτοδικείου Λήμνου	Adliye ve mezahib nezaretine merbut Limni bedayet-i hukuk mahkemesine mahsus celb defteridir.	Πρωτοδικείο Λήμνου	8-1902 έως 11-1906 = agustos 1318 - tesrin sani 1322	Δίνονται. Ονόματα διαδίκων και κλητήρων, ημερομηνία και περιληψη αγωγής, είδος εκδίκασης και αποφάσεις
ΔΙΚΟ 5	2.3 / 24	Αποφάσεις ποινικού τμήματος Πρωτοδικείου Λήμνου	1301 E'lyamat-i siccilat [...]	Πρωτοδικείο Λήμνου	3-1884 έως 2-1886 = mart 1300 - subat 1301	Αρίθμηση σελίδων: 1-405 Αρίθμηση καταγραφών: 1-169 & 1-92
ΔΙΚΟ 6	2.3 / 35	Αποφάσεις αστικού τμήματος Πρωτοδικείου Λήμνου (αυτούσιες)	e'lyamat siccilidir.	Πρωτοδικείο Λήμνου	3-1884 έως 2-1888 = mart 1300 - subat 1303	-
ΔΙΚΟ 7	2.3 / 28	Αποφάσεις αστικού τμήματος Πρωτοδικείου Λήμνου (περιληπτικώς)	Limni bedayet mahkemesi hukuk da' iresinin karar defteri. Sene 1312	Πρωτοδικείο Λήμνου	11-1896 έως 3-1905 = tesrin sani 1312 - mart 1321	Αρίθμηση σελίδων: 1-197 Αριθμούνται οι καταγραφές αλλά όχι με αύξουσα σειρά
ΔΙΚΟ 8	2.3 / 39	Αποφάσεις αστικού τμήματος Πρωτοδικείου Λήμνου (σχεδιάσματα)	(του κάθε εγγράφου): E'lyamat musavedati	Πρωτοδικείο Λήμνου	3-1888 έως 12-1888 = mart 1304 - kanun envvel 1304	Συγκεντρωμένα λυτά έγγραφα (αποφάσεις) και δεμένα σε τόμο Αριθμούνται οι εγγραφές 1-144

ΔΙΚ09	2.3 / 32	Αποφάσεις αστικού τμήματος Πρωτοδικείου Λήμνου (πρόχειρα)	(άνευ)	Πρωτοδικείο Λήμνου	6-1900 έως 10-1901 = haziran 1316 - receb 1319	Προχειρο γραμμένα έγγραφα δεμένα σε τόμο
ΔΙΚ10	2.3 / 30	Αποφάσεις αστικού τμήματος Πρωτοδικείου Λήμνου (σχεδιάσματα)	(άνευ)	Πρωτοδικείο Λήμνου	10-1901 έως 9-1903 = receb 1317 - eylul 1319	Δεμένα σε φάκελο λυτά έγγραφα (αποφάσεις), με δικό του το καθένα αριθμό, ο οποίος δεν ακολουθεί αύξουσα σειρά
ΔΙΚ11	2.3 / 10	Αποφάσεις αστικού τμήματος Πρωτοδικείου Λήμνου (σχεδιάσματα)	Limni sancagi, bedayet mahkemesi hukuk da' iredinin 1326 senesi e'lyamat-i musevvedat paketidir.	Πρωτοδικείο Λήμνου	3-1910 έως 1-1911 = mart 1326 - kanun sani 1326	Οι καταγραφές κατ' αύξουσα σειρά 1-90 & 1-60
ΔΙΚ12	2.3 / 36	Βιβλίο δικαστικών αποφάσεων (προφανώς προς το αστικό τμήμα του Πρωτοδικείου Λήμνου)	(εσωτ) Adliye ve mezahib nezaretine merbut [κενό] mahkemesine istid'a defteridir.	Πρωτοδικείο Λήμνου (βάση των τοπωνυμίων)	4-1885 έως 9-1887 = nisan 1301 - eylul 1303	Αριθμηση σελίδων 1-194 Δίνονται: Αρ. Πρωτοκόλλου [αρχικά συνεχείς, μετά 1-245 & 1-201], αριθμός, ημερομηνία, περίληψη εγγράφου, ημερομηνία άφιξης, ονόματα και τόπος διαμονής διαδίκων, περίληψη εκδικασίας και απόφασης

ΔΙΚ1 3	2.3 / 25	Βιβλίο δικαστικών αιτήσεων (προφανώς προς το αστικό τμήμα του Πρωτοδικείου Λήμνου)	(εσωτ) Βιβλίο αιτήσεων προς το δικαστήριο [κενό] που εξαρτάται από το Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δικαιοσύνης	Πρωτοδικείο Λήμνου (σύμφωνα με σφραγίδα)	9-1887 έως 9-1888 = eylul 1303 - eylul 1304	Αριθμηση σελίδων 1-193 Δίνονται: Αρ. Πρωτοκόλλου [202-471 & 1-215], αριθμός, ημερομηνία, περίληψη εγγράφου, ημερομηνία άφιξης, ονόματα και τόπος διαμονής διαδίκων, περίληψη εκδίκασης και απόφασης
ΔΙΚ1 4	2.3 / 42	Βιβλίο δικαστικών αιτήσεων προς το ποινικό τμήμα του Πρωτοδικείου Λήμνου	(εξωτ) Limni mahkemesinin istid'a defteridir. Sene 1304, sene 1305.	Πρωτοδικείο Λήμνου	10-1888 έως 12-1889 = receb 1304 - kanun envel 1305	Δίνονται: Αριθμός, ημερομηνία, περίληψη εγγράφου, ημερομηνία άφιξης, ονόματα και τόπος διαμονής διαδίκων, περίληψη εκδίκασης και απόφασης
ΔΙΚ1 5	2.3 / 7	Βιβλίο δικαστικών αιτήσεων προς το αστικό τμήμα του Πρωτοδικείου Λήμνου	(εξωτ) Hukkuk da'iresinin istid'a defteri. (εσωτ)	Πρωτοδικείο Λήμνου	9-1890 έως 10-1891 = eylul 1306 - receb 1307	Αριθμηση σελίδων 1-199 Δίνονται: Αρ. Πρωτοκόλλου [241-448 & 1-285], αριθμός, ημερομηνία

						ία, περίληψη εγγράφου , ημερομην ία άφιξης, ονόματα και τόπος διαμονής διαδίκων, περίληψη εκδίκαση ς και απόφαση ς
ΔΙΚ1 6	2.3 / 6	Βιβλίο δικαστικών αιτήσεων προς το αστικό τμήμα του Πρωτοδικείου Λήμνου	Adliye ve mezahib nezaretine merbut Limni bedayet hukuk mahkemesine mahsus istid'a defteridir.	Πρωτοδικείο Λήμνου	8-1895 έως 10-1896 = agustos 1311 - receb 1312	Αρίθμησ η σελίδων 1-208 Δίνονται: Αρ. Πρωτοκό λλου [162-377 & 1-279], αριθμός, ημερομην ία, περίληψη εγγράφου , ημερομην ία άφιξης, ονόματα και τόπος διαμονής διαδίκων, περίληψη εκδίκαση ς και απόφαση ς

...

EK-II

Midilli'nin en kuzeydeki kasabalarından ve adı Rumlar arasında Osmanlı kelimesi *Molla* (büyük kadı, âlim; medrese talebesi)'dan türetildiği anlatılan Molivos'taki (*Molla-s ~ Molva-s ~*) halk kitaplığında az sayıda bulunmakla birlikte Osmanlı Türkçesiyle belgeler tespit edilmiştir. İdarî işlerle ilgili bu belgelerin bazılarında alınmış sayfalar aşağıda sunulmuştur:

Kaynakça

- Akün, Ö. F. (2006). “Namık Kemal”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 32, s. 361-378.
- Ali Fuad (1338). *Adalarımız Türkiye’den, Anadolu’dan Ayrılmaz*. Kastamonu.
- Arıkan, Z. (2006). “Midilli-İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti”, *AÜ Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 40, s. 1-28.
- Darkot, M. B. (1971). “Midilli”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. VIII, s. 282-284.
- Kabaağaçlı, C. Ş. (1997). *Merhaba Anadolu*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Konuk, N. (2008). *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy’de Osmanlı Mimarisi*. Ankara: SAM Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Mansel A. M. (1963). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Pîrî Reis (1973). *Kitâb-ı Bahriyye, Denizcilik Kitabı I-II*. Tercüman 1001 Temel Eser: 19, İstanbul.
- Tansel, F. A. (1955). “Namık Kemal’in Midilli’de Yazdığı Manzum ve Mensur Eserler”, *İÜ Türkiyat Mecmuası*, C. XII, s. 57-90.
- Yeneroğlu Kutbay, E. (2005). *Doğu Ege Adaları’nın Osmanlı Hakimiyetinden Çıkışı ve Bunun Aydın Vilayeti’ne Etkileri*. DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Yetiş, K. (1989). *Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri*. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.

